

KAMU ÇALIŞANLARININ TEMEL İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİM PROGRAMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN STUFFLEBEAM'İN BAĞLAM-GİRDİ-SÜREÇ-ÜRÜN (CIPP) MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ

ANALYZING THE CIVIL SERVANTS' VIEWS ON THE INITIAL WORK HEALTH AND SAFETY IN SERVICE TRAINING PROGRAMME ACCORDING TO STUFFLEBEAM'S (CIPP) CONTEXT-INPUT-PROCESS- PRODUCT MODEL

Mutlu UYGUR¹, Işıl TANRISEVEN²

Öz

Bu çalışmada, “Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi” programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi ve programa yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında görev yapan 213 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin seçiminde, amaçlı örneklem tekniklerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) eğitimini tamamlamış ve araştırmacının aynı zamanda eğitimci olduğu İSG eğitimine katılan öğretmenlerin tamamı dahil edilmiştir. Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen anket yoluyla toplanmıştır. Anket formu, bağlam-girdi-süreç-ürün (CIPP) program değerlendirme modelinin “bağlam, girdi, süreç ve ürün” boyutlarını temel alan 35 maddeden oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmenler, “Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi” programına yönelik genel olarak olumlu düzeyde görüş belirtmişlerdir. Olumsuz görüşlerin ise eğitim süresinin kısalığı, materyal ve uygulama eksikliği ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Program Değerlendirme, Öğretmen Görüşleri, Eğitim, Nicel Araştırma

Abstract

At this study, it is aimed examination of “The Initial Work Health And Safety” curriculum according to teachers' opinions and to make suggestions about the curriculum. Subjects are 213 teachers teaching in state schools. While teachers have been chosen it is used easily accessible state sampling technique among purposeful sampling techniques. All teachers who have completed Occupational health

¹ Öğretmen, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, mutluygur@gmail.com

² Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, isiltanriseven77@gmail.com

and safety education and whom the researcher trained have attached to research. Data has been collected via questionnaire developed by researchers. Questionnaire is consisted of 35 items that use "Context, Input, Process, Product" aspects of CIPP curriculum evaluation model as base. According to findings obtained from the research, teachers have generally stated affirmative opinion about the curriculum. Negative opinions are mostly about short duration of education and lack of material and practice.

Keywords: Occupational Health And Safety, Curriculum Evaluation, Teachers' Opinions, Education, Quantitative Research.

1. GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin çağdaşlığını ölçmenin önemli bir boyutunu insana verilen değer ve bu doğrultuda ülkelerin aldığı önleyici tedbirler oluşturmaktadır. Önleyici tedbirlerin önemli bir bölümü ise iş hayatındaki düzenlemelerden meydana gelmektedir. Bu doğrultuda İSG konusu özellikle son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de üzerinde önemle durulan alanlardan biri olmuştur.

İSG konusu, günümüz çalışma hayatı ve çalışma hukukunun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İş sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınarak uygulanması, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması işçiler, işverenler ve nihayet sosyal güvenlik sistemleri için önemli sonuçlar ortaya koymaktadır (Korkmaz ve Avsallı, 2012, s. 154). Bu doğrultuda işletmelerde güvenli olmayan davranışların iş kazalarına neden olmasının ortaya çıkardığı beşeri ve mali kayıpları azaltmak amacıyla, İSG konularına verilen önemin son yıllarda giderek arttığı görülmektedir (Tüzüner ve Özasan, 2011, s. 139). Ülkemizde de yaşanan olumsuzlukların asgariye indirilmesi amacıyla önleyici tedbirlerin alınması, eğitim uygulamaları, iş yerlerinde risk analizi ve risk değerlendirmesinin yapılması, işverenlerin ve çalışanların bilinçlendirilmesi, iş güvenliği uzmanının ve işyeri hekiminin bulundurulması gibi yasal zorunluluklarla ilgili düzenlemelerin artarak çoğaldığı belirtilmektedir. SGK 2010 yılı istatistiklerine göre, ülkemizde toplam 62903 iş kazası, 1434 ölümlü iş kazası, 1976 sürekli iş göremezlikle sonuçlanan kaza meydana gelmiştir. Toplam 533 meslek hastalığının 10 tanesi ise ölümlü sonuçlanmıştır. 2014 yılı istatistiklerine göre 221366 kayıtlı yani sigortalı çalışanın maruz kaldığı iş kazası rapor edilmiştir. 2015'te ise 250000'in üzerinde iş kazası yaşanmış ve en az 1730 işçi hayatını kaybetmiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2010; Türkiye İstatistik Kurumu, 2014; 2015).

Son yıllarda ülkemizde yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıkları sayısındaki artışın yanında özellikle ağır yaralanmalı ya da can kaybıyla sonuçlanan iş kazalarındaki sayının artmasıyla beraber 20.06.2012 tarih ve 6331 sayılı İSG (İSG) kanunu yürürlüğe girmiştir. İSG kanununun temel özelliklerini; katılımcılık, küçük işletmelere destek, önleyici İSG anlayışı, İSG konusunda profesyonel hizmet ve yardım alma, tedrici uygulama ve çalışanların eğitimi ve bilgilendirilmesi biçiminde sıralamak mümkündür (Korkmaz ve Avsallı, 2012, s. 156). Çalışanların İSG alanında eğitimi, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının azaltılmasında önemli belirleyici unsurlardan biridir. Bu nedenle kanunun başlıkları incelendiğinde "çalışanların eğitimi ve bilgilendirilmesi" konusunun ayrı bir başlık olarak ele alındığı görülmektedir.

Alli (2005, s. 34)'ye göre İSG alanında belirlenen ilke ve standartların en önemli hedefi, çalışmanın güvenli ve sağlıklı ortamlarda gerçekleştirilmesidir. Bu hedefe ulaşmanın yollarından biri de taraflar arasında sağlanacak işbirliği ile eğitime gereken önemin verilmesidir. Eğitim, güvenli ve sağlıklı çalışma ortamları açısından yaşamsal öneme sahiptir. Çalışanların iş güvenliği açısından, güvenli olmayan davranışlarının ve çevresinde olup bitenlerin farkında olması gerekir. İş güvenliği bilinci herkes tarafından öğrenilmeli ve her çalışanın işinin bir parçası hâline gelmelidir (Topçuoğlu ve Özdemir, 2003, s. 12.). Yaptığı işin sağlığına olumsuz yansımaları ve işin kendisi için oluşturduğu tehlikeler hakkında bilgilendirilmeyen personelin yüksek performans göstermesi ve verimliliğini artırabilmesi mümkün değildir (Güler, 2003, s. 317). Sipahi (2006, s. 22)'ye göre ise diğer yandan İSG eğitimi, genel olarak kişisel ve örgütsel bir gelişim aracı olmakla birlikte yasal bir zorunluluktur. İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin temel işlevi; iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunma bilincini diğer bir deyişle İSG kültürünü oluşturmaktır. Bu doğrultuda özel sektörde olduğu gibi kamu kurumlarında da Temmuz 2016'dan sonra yürütülen İSG uygulamalarına yönelik çalışmalarda çalışanlara farkındalık ve bilinç kazandırma amacıyla eğitimler düzenlenmektedir. 15.05.2013 tarihli ve 28648 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "çalışanların İSG eğitimlerinin usul ve esasları hakkında yönetmelik" uyarınca bu eğitimler yürütülmektedir (Resmi Gazete, 2013).

Bu kanun tüm sigortalı çalışanları da kapsayan 6331 sayılı İSG kanunu esas alınarak düzenlendiği için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) da çalışanlarına yönelik bu eğitimi düzenlemektedir. Bu doğrultuda MEB "Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi" adıyla tüm çalışanlarına hizmet içi eğitim kapsamında 12 saatlik bir eğitim programı hazırlamıştır. Bu eğitimlerin, MEB bünyesinde çalışan İSG uzmanlığı belgesi bulunan öğretmenler tarafından yürütülmesi planlanmıştır (İSG Genelgesi, 2014). Öğretmenlere yürütülen eğitime paralel olarak ayrıca iş güvenliği bilincinin erken yaşlarda başlaması anlayışı ile 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına İSG'nin bir kazanım olarak dâhil edilmesine karar verilmiş, liselerde 12. sınıflara ise 2015 yılından itibaren seçmeli iş güvenliği dersi konulması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 2013). Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (Occupational Safety and Health Administration) kısa adıyla OSHA (2002)'nin hazırladığı raporda, çocukların ve gençlerin sağlık ve güvenlik kavramına erken yaşlarda aşina olmalarının, risk farkındalıklarını erken geliştirmelerini ve kendi iş çevrelerini güvenli ve sağlıklı şekillendirmelerini sağladığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, okullarda yürütülen İSG çalışmalarına öğrenci katılımının sağlanması hem öğrencilerin İSG konusunda bilinçlenmesi hem de önleyici tedbirlerin tüm paydaşlar tarafından benimsenmesi açısından önemli görülmektedir. Öğrencilere okullarda İSG eğitimi verecek öğretmenlerin ise 12 saatlik İSG eğitimi alan öğretmenlerden oluşması öngörülmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin bu eğitimi iyi düzenlenmiş bir programla almaları hem öğretmende hem de öğrencide İSG bilincinin yeterince ve doğru oluşması, okullarımızda güvenlik kültürünün sağlanması açısından oldukça önem taşımaktadır. MEB'in tüm çalışanlarına yönelik düzenlediği bu eğitimin çalışanlar üzerinde İSG farkındalığı oluşturması ve İSG açısından olumlu etkiler bırakması eğitimin temel kazanımları arasında gösterilmektedir (Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016). Bu bağlamda eğitim programının sürdürülebilir ve nitelikli bir program olduğunun ortaya konması için program değerlendirme ilkelerine uygun biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Program değerlendirme, programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir. Karar vermede, sonuç çıkarmada ve programla ilgili kararları bilgiye dayandırmada program değerlendirme uzmanına yardımcı olur (Demirel, 2006, s. 183). Program değerlendirmenin tek bir yöntemi yoktur, çok sayıda yaklaşım içermektedir. Stufflebeam (1983, s. 117-141)' in geliştirdiği (Bağlam-Girdi-Süreç-Ürün) CIPP modeli de program değerlendirmede sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. Stufflebeam (1983, s. 117-141) tarafından geliştirilen CIPP (Context, Input, Process, Product) modeli, bir programın bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarında değerlendirilmesini içerir. CIPP modelinde, ihtiyaç ve fırsatları belirlemeye yardımcı olan deneysel verilerin toplanmasıyla bağlamın değerlendirilmesi, programın hedeflerinin elde edilmesi için kaynakların nasıl kullanılabilceğine ilişkin verilerin sağlanmasıyla girdinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bunu takiben öğretim sürecinde planlanan ve uygulanan etkinlikler arasındaki uygunluğun belirlenmesiyle sürecin değerlendirilmesi ve programın nihai sonuçlarının/ürünlerinin beklenen şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesiyle de programın ürün değerlendirmesi yapılmaktadır (Popham, 1988; Ornstein ve Hunkins, 2004; Akt: Özdemir, 2009, s. 126-149).

Bu anlamda CIPP modelinin program değerlendirmeye çok yönlü ve sistematik bir bakış açısı sunduğu görülmektedir. Ülkemizde İSG eğitimleriyle ilgili alan yazın incelendiğinde çalışmaların daha çok, İSG eğitimlerinin önemi (Ceylan, 2012, s. 103), İSG çalışmalarının iş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemedeki rolü (Aybek, Güvercin ve Hurşitoğlu, 2003, s. 99; İlhan vd., 2006, s. 433-439), işverenin eğitim yükümlülükleri (Kılış ve Demir, 2012, s. 23-47; Korkmaz ve Avsallı, 2012, s. 158; Kılış, 2013, s. 17-41), İSG çalışmalarına sendikaların katkısı (Akin, 2012, s. 120) ve İSG eğitimlerinin değerlendirilmesi (Ulutaşdemir, Dokur, Bayraktar, Bostanoğlu, Çopur, ve Çolakfakioğlu, 2015) gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür. Bu bağlamda, “Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi” adı altında gerçekleştirilen eğitim programının niteliğini yükseltmek için yapılan uygulamaların sistematik bakış açısı içerisinde incelenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada İSG eğitim programı hizmet içi eğitime katılan öğretmenlerin görüşleri alınarak CİPP program değerlendirme modelinde yer alan bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutları temel alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesini “Öğretmenlerin ‘Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi’ programı hakkındaki görüşleri nelerdir?” ifadesi oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışmanın Deseni

Çalışma, var olan durumu saptamaya yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırmada nicel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2002, s. 77). Bu araştırma kapsamında da öğretmenlerin İSG eğitim programı hakkındaki görüşleri betimlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Mersin İli, Akdeniz İlçesinde bulunan MEB’e bağlı devlet okullarında araştırmacılardan birinin hizmet içi İSG eğitimi verdiği öğretmenler oluşturmaktadır.

Çalışma, 2015–2016 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi ve 2016–2017 eğitim-öğretim yılı güz döneminde İSG eğitimi programlarına katılan tüm öğretmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin seçiminde ise, amaçlı örneklem tekniklerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi, araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 107).

Çalışmaya İSG eğitimini tamamlayan öğretmenlerin tamamı dahil edilmiştir. Araştırmada toplam 213 öğretmen çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin, kıdeme ve cinsiyete göre sayısal dağılımları Tablo 1 ve Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo1. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı

Kıdem	N	%
1-10 yıl	52	24.4
11-20 yıl	119	55.9
21 yıl ve üstü	42	19.7
Toplam	213	100.0

Tablo 1 incelendiğinde öğretmenlerin 52'sinin (% 24,4) 1-10 yıl arası çalışma süresine, 119'unun (% 55,9) 11-20 yıl arası çalışma süresine ve 42'sinin de (% 19,7) 21 yıl ve üzeri çalışma süresine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	78	36.6
Kadın	135	63.4
Toplam	213	100.0

Tablo 2 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin 78'inin (% 36,6) erkek, 135'inin (% 63,4) kadın olduğu görülmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen anket yoluyla toplanmıştır. Anket formu, (Bağlam-Girdi-Süreç-Ürün) CIPP program değerlendirme modelinin “bağlam, girdi, süreç ve ürün” boyutlarını temel alan 35 maddeden oluşmaktadır. Anket, katılımcıların “tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum” biçiminde görüşlerini ifade edecekleri 5'li Likert tipinde oluşturulmuştur. Anket, Büyüköztürk (2005)' ün belirttiği 4 aşamalı anket geliştirme modeline göre geliştirilmiştir. Anket geliştirme süreci aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Anket geliştirme sürecinin. 1.aşamasında problem tanımlanmış ardından problem durumuna yönelik amaçlar ve belirlenen amaçları sorgulamaya yönelik sorular belirlenmiştir. Bu noktada ilgili alan yazın taranarak daha önce yapılan benzeri araştırmalara ulaşılmıştır. 2. aşamada araştırma problemi ve ilgili alan yazın doğrultusunda ölçülmek istenen yapıya ilişkin 55 madde yazılarak madde (soru) havuzu oluşturulmuştur. İkinci aşamanın sonunda, Anket Taslak Formu (ATF) hazırlanmıştır.

Anket geliştirmenin 3. Aşamasında uygun maddelerin belirlenmesi ve kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla uzman görüşleri alınmıştır. Bu aşamada, ilk olarak “ankette yer alan maddeler, ihtiyaç duyulan olgusal ve/veya yargısal verileri kapsamada ve toplamada ne derece yeterlidir?” sorusunun cevabı aranmıştır. ATF’ de yer alacak maddelerin seçiminde Eğitim Programları ve ğretim (EP) anabilim dalında görev yapan 5 ğretim elemanı ve 2 İSG uzmanının görüşleri alınmıştır. Uzmanların uyuşma düzeyleri, % 90-100 arasında olan maddeler taslak forma alınmıştır. Yapılan son değerlendirmelerle taslak formda bağlam boyutunda 10 madde, girdi boyutunda 7 madde, süreç boyutunda 12 madde ve ürün boyutunda ise 9 madde olmak üzere toplam 38 maddenin kalması kararlaştırılmıştır.

Anket geliştirmenin 4. aşamasında ise anketin geçerlik ve güvenirliğinin gözleme dayalı verilerle sorgulanması amaçlanmıştır. Bu aşamada hedef kitlesiyle benzer özelliklere sahip bir grup üzerinde yapılacak n uygulama çalışmasıyla geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda araştırmacının İSG uzmanı olarak ders verdiği 30 ğretmene İSG programı sonrasında ATF uygulanmıştır. Uygulama sonrasında anket maddelerine verilen cevapların analizi ile ankette yer alan 3 maddenin çıkarılmasına karar verilmiş böylece anketin nihai formunda 35 madde kalmıştır.

Anketin nihai formunda İSG eğitim programına yönelik hazırlanmış, bağlam boyutunda 9 madde, girdi boyutunda 6 madde, süreç boyutunda 11 madde ve ürün boyutunda ise 9 madde olmak üzere toplam 35 madde bulunmaktadır. Nihai anket formu, 2015-2016 eğitim-ğretim bahar yarıyılı ve 2016-2017 eğitim-ğretim gz yarıyılında araştırmacı tarafından çalışma grubuna uygulanmıştır. Çalışmada anket formunun hazırlanması, İSG eğitiminin yürütülmesi ve anketin katılımcılara uygulanmasından sorumlu olan araştırmacılardan biri, çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı onaylı İSG uzmanlık belgesine sahip bu alanda daha önce de birçok kez İSG eğitimlerinde görev almış deneyimli bir eğitimcidir.

2.4. Verilerin Analizi

Anket formundan elde edilen veriler istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Programın değerlendirilmesine yönelik her bir madde ile ilgili betimleyici istatistik (frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma) değerleri tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama değerlerinin yorumlanmasında ortalama aralık değerleri ayrıca hesaplanmış, $1 \leq x < 1.8$ aralığı, “kesinlikle katılmıyorum”, $1.8 \leq x < 2.6$ aralığı “katılmıyorum”, $2.6 \leq x < 3.4$ aralığı, “kararsızım”, $3.4 \leq x < 4.2$ aralığı “katılıyorum” ve $4.2 \leq x < 5$ aralığı “kesinlikle katılıyorum” olarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde her bir anket maddesi ayrı değerlendirilmiş, anket maddelerine verilen cevaplar frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri biçiminde verilmiştir. Öğretmenlerin programın bağlam boyutundaki maddelere ilişkin görüşlerinin frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Programın Bağlam Boyutundaki Maddelerine İlişkin Görüşlerin Betimsel İstatistikleri

Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum		$\bar{X}$	SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Konular okulda ihtiyaç duyacağım bilgileri içermektedir.	88	41.3	98	46.0	16	7.5	7	3.3	4	1.9	4.21	.86
Konular birbirlerini tamamlar niteliktedir.	74	34.7	116	54.5	15	7.0	6	2.8	2	.9	4.19	.76
Programın amaçları İSG ile ilgili ön bilgilerime uygundur.	62	29.1	126	59.2	20	9.4	5	2.3	0	0	4.15	.67
Konular anlayabileceğim niteliktedir	69	32.4	114	53.5	24	11.3	6	2.8	0	0	4.15	.72
Konular iş güvenliği bilincimi geliştirecek niteliktedir.	61	28.6	123	57.7	22	10.3	6	2.8	1	.5	4.11	.73
Konular ilgimi çekecek niteliktedir.	55	25.8	118	55.4	25	11.7	14	6.6	1	.5	3.99	.82
Konular İSG ile ilgili gerekli yeterlilikleri kazandıracak niteliktedir.	51	23.9	123	57.7	26	12.2	11	5.2	2	.9	3.98	.80
Programın toplam süresi yeterlidir.	65	30.5	104	48.8	20	9.4	21	9.9	3	1.4	3.97	.96
İSG eğitimi için okulumuz gerekli olan donanımlara sahiptir.	46	21.6	82	38.5	40	18.8	26	12.2	19	8.9	3.51	1.21

Tablo 3’de yer alan verilere göre bağlama ilişkin görüşlerin ortalamalarının 3.51 (% 70) ile 4.21 (% 84) arasında değerler aldığı görülmektedir. Bu değerler, İSG eğitim programının bağlam maddelerine verilen cevapların “katılıyorum” maddesinde yoğunlaştığını göstermektedir. En yüksek katılımın gösterildiği madde “Konular okulda ihtiyaç duyacağım bilgileri içermektedir.” maddesi, en düşük

katılımın gösterildiği madde ise “İSG eğitimi için okulumuz gerekli olan donanımlara (araç-gereç, vb.) sahiptir.” maddesi olmuştur.

Öğretmenlerin programın girdi boyutundaki maddelere ilişkin görüşlerinin frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Programın Girdi Boyutundaki Maddelerine İlişkin Görüşlerin Betimsel İstatistikleri

Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum		$\bar{X}$	SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Eğitimcinin konu alanı bilgisi yeterlidir.	81	38.0	111	52.1	11	5.2	7	3.3	3	1.4	4.22	.80
Eğitimci, İSG konularını öğretmede yeterlidir.	75	35.2	118	55.4	10	4.7	7	3.3	3	1.4	4.19	.78
Eğitimde kullanılan materyaller, öğrenmeyi kolaylaştıracak niteliktedir.	70	32.9	112	52.6	23	10.8	6	2.8	2	.9	4.13	.78
Derste yer alan konular dersin hedefleri ile tutarlıdır.	53	24.9	126	59.2	26	12.2	6	2.8	2	.9	4.04	.75
Eğitimde kullanılan materyaller ilgimi çekecek niteliktedir.	54	25.4	114	53.5	33	15.5	5	2.3	7	3.3	3.95	.89
Eğitimde kullanılan materyaller, ihtiyaç duyacağım becerileri kazandıracak niteliktedir.	45	21.1	107	50.2	49	23.0	10	4.7	2	.9	3.85	.83

Tablo 4’ te yer alan verilere göre girdiye ilişkin görüşlerin ortalamalarının 3.85 (% 77) ile 4.22 (% 84) arasında değerler aldığı görülmektedir. Bu değerler, İSG eğitim programının girdi maddelerine verilen cevapların “katılıyorum” maddesinde yoğunlaştığını göstermektedir. En yüksek katılımın gösterildiği madde “Eğitimcinin konu alanı bilgisi yeterlidir.” maddesi, en düşük katılımın gösterildiği madde ise “Eğitimde kullanılan materyaller, ihtiyaç duyacağım becerileri kazandıracak niteliktedir.” maddesi olmuştur.

Öğretmenlerin programın süreç boyutundaki maddelere ilişkin görüşlerinin frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Programın Süreç Boyutundaki Maddelerine İlişkin Görüşlerin Betimsel İstatistikleri

Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum		$\bar{X}$	SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Program süresince yapılan ölçme ve değerlendirme yeterlidir.	67	31.5	120	56.3	18	8.5	7	3.3	1	.5	4.15	.74
Eğitimci ile katılımcılar arasındaki iletişim düzeyi yüksektir.	62	29.1	123	57.7	20	9.4	7	3.3	1	.5	4.11	.73
Eğitimde çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmaktadır	52	24.4	142	66.7	11	5.2	7	3.3	1	.5	4.11	.67
Kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri derse dikkatimi çekmektedir.	59	27.7	130	61.0	12	5.6	8	3.8	4	1.9	4.08	.80
Öğretme sürecinde gelişimim gözlenmektedir.	58	27.2	125	58.7	20	9.4	8	3.8	2	.9	4.07	.77
Öğrenme sürecinde öğrenme eksikliklerim giderilmiştir.	59	27.7	119	55.9	29	13.6	4	1.9	2	.9	4.07	.75
Öğrenme sürecinde öğrenilenleri pekiştirici etkinlikler yapılmıştır.	56	26.3	121	56.8	22	10.3	14	6.6	0	0	4.02	.79
Eğitim derse katılmaya imkân vermektedir.	55	25.8	119	55.9	27	12.7	10	4.7	2	.9	4.00	.81
Öğrenme sürecinde bireysel etkinliklere yer verilmektedir.	55	25.8	110	51.6	33	15.5	10	4.7	5	2.3	3.93	.90
Programda yer alan konularda yeterli uygulama yapma fırsatı sunulmaktadır.	42	19.7	124	58.2	26	12.2	16	7.5	5	2.3	3.85	.90
Öğrenme sürecinde grupça yapılan etkinliklere yer verilmektedir.	46	21.6	113	53.1	33	15.5	14	6.6	7	3.3	3.83	.95

Tablo 5'te yer alan verilere göre sürece ilişkin görüşlerin ortalamalarının 3.83 (% 76) ile 4.15 (% 83) arasında değerler aldığı görülmektedir. Bu değerler, İSG eğitim programının süreç maddelerine verilen cevapların "katılıyorum" maddesinde yoğunlaştığını göstermektedir. En yüksek katılımın gösterildiği madde "Program süresince yapılan ölçme ve değerlendirme yeterlidir." maddesi, en düşük

katılımın gösterildiği madde ise “Öğrenme sürecinde grupça yapılan etkinliklere yer verilmektedir.” maddesi olmuştur.

Öğretmenlerin programın ürün boyutundaki maddelere ilişkin görüşlerinin frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6’ da sunulmuştur.

Tablo 6. Programın Ürün Boyutundaki Maddelerine İlişkin Görüşlerin Betimsel İstatistikleri

Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum		$\bar{X}$	SS
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Program gelecekteki ihtiyaçlarıma cevap verebilecek temeli oluşturmuştur.	55	25.8	134	62.9	19	8.9	3	1.4	2	.9	4.12	.69
Program sonunda, edindiğim İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgiler tatmin edici düzeydedir.	56	26.3	137	64.3	12	5.6	4	1.9	4	1.9	4.11	.74
Program bireysel ilgilerime cevap vermiştir.	60	28.2	124	58.2	23	10.8	5	2.3	1	.5	4.11	.71
Program ihtiyaç duyduğum becerileri geliştirmiştir.	55	25.8	133	62.4	19	8.9	4	1.9	2	.9	4.10	.70
Program, İSG bilgimi arttırmıştır.	53	24.9	140	65.7	11	5.2	8	3.8	1	.5	4.10	.69
Program İSG ile ilgili mevcut ihtiyaçlarıma cevap vermiştir.	55	25.8	128	60.1	25	11.7	4	1.9	1	.5	4.08	.69
Program çalışırken karşılaşıcağım sorunların çözümünde yarar sağlamıştır.	52	24.4	131	61.5	25	11.7	4	1.9	1	.5	4.07	.68
Eğitim sonunda, hedeflenen kazanımlara sahip oldum.	51	23.9	133	62.4	20	9.4	8	3.8	1	.5	4.05	.72
Program, gerekli iş güvenliği deneyimi kazandırmıştır.	60	28.2	112	52.6	29	13.6	11	5.2	1	.5	4.02	.81

Tablo 6’da yer alan verilere göre ürüne ilişkin görüşlerin ortalamalarının 4.02 (% 80) ile 4.11 (% 82) arasında değerler aldığı görülmektedir. Ürün maddelerine verilen cevaplara ilişkin ortalamaların birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Bu değerler, İSG eğitim programının ürün maddelerine verilen cevapların “katılıyorum” maddesinde yoğunlaştığını göstermektedir. En yüksek katılımın gösterildiği madde “Program gelecekteki ihtiyaçlarıma cevap verebilecek temeli oluşturmuştur.” maddesi, en düşük

katılımın gösterildiği madde ise “Program, gerekli iş güvenliği deneyimi kazandırmıştır.” maddesi olmuştur.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İyi bir İSG (İSG) organizasyonunun oluşturulabilmesi için etkili bir İSG eğitim programının işyerlerinde uygulanması gereklidir (Sünbül, 2015, s. 69). Etkili İSG programları sağlamanın bir yolunun ise uygulanan programların program değerlendirme modelleriyle incelenerek yeniden düzenlenmesiyle mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda ülkemizde düzenlenen İSG eğitimlerini değerlendiren çalışmalar önemlidir. Ülkemiz alan yazını incelendiğinde İSG eğitim programlarını değerlendiren ya da inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece Ulutaşdemir vd. (2015)' nin ülkemizde İSG'nin genel durumunu değerlendirdikleri, çalışanların eğitiminin ve İSG eğitim programlarının önemini vurguladıkları bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada, çalışanlara yönelik temel İSG eğitim programının katılımcı görüşlerine göre incelenmesi ve programla ilgili önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre, öğretmenlerin çalışanların temel İSG eğitimi programına yönelik “katılıyorum” düzeyinde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Yine de bazı ifadeler yüksek ya da düşük katılım gösterilmesi programla ilgili yapılacak düzenlemelere dair ipuçları vermektedir.

Anket maddelerini incelediğimizde en yüksek katılım gösterilen maddenin “Eğitimcinin konu alanı bilgisi yeterlidir” maddesi olduğu görülmektedir. En düşük katılımın gösterildiği maddelerin, “Eğitimde kullanılan materyaller, ihtiyaç duyacağım becerileri kazandıracak niteliktedir.” ve “Programda yer alan konularda yeterli uygulama yapma fırsatı sunulmaktadır.” maddelerinin olması önemlidir. Eğitim programında yer alan içerik incelendiğinde bu içeriğe yönelik kazanımların materyal kullanımı ve uygulamalı etkinliklerle sağlanacağı görülmektedir. Çalışmada eğitimci yeterince materyal çeşitliliğine gidememiş ve uygulamalı etkinlikler düzenleme fırsatı bulamamıştır. Bunun nedeni program süresinin 12 saatle kısıtlanmış olması buna karşın içeriğin oldukça yoğun olmasıdır. Materyal çeşitliliğine gidilebilmesi ve uygulamalı etkinlikler düzenlenebilmesi için programın ders saatlerinin artırılması ya da programın teorik ve uygulamalı etkinlikler biçiminde ikiye ayrılarak düzenlenmesi önerilmektedir. Alan yazında, öğretim materyalleri çeşitliliği ve uygulamalı etkinliklerin, öğrenci motivasyonu, başarısı ve derse katılımı gibi değişkenleri önemli oranda pozitif yönde etkilediği farklı çalışmalarla ortaya konulmuştur (Düzgün, 2000; Demiralp, 2007, s. 373-384; Kahyaoğlu, 2011, s. 79-96; Çakmak, 2011, s. 97; Kablan, Topan ve Erkan, 2013, s. 1629-1644; Çakır, Solak ve Tan, 2016, s. 45).

Anketin bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarındaki görüşler ayrı ayrı incelendiğinde her boyutta yüksek ve düşük katılımın gösterildiği bazı maddeler programın değerlendirilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır. Bağlam boyutunda elde edilen verilere göre, katılımcılar programın toplam süresinin yeterli olmadığı ve okullarının donanımının İSG eğitimine uygun olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Programın toplam süresinin kısalığı, programla ilgili en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle kapsamlı bir konunun daha uzun zaman dilimine yayılarak verilmesi önerilmektedir. Önümüzdeki süreçte kurumlarda İSG ekiplerinin kurulmasıyla İSG eğitiminin sürdürülebilirliği açısından donanım ve altyapının uygun hale getirilmesi beklenmektedir.

Girdi boyutunda katılımcılar, eğitimde kullanılan materyalleri ilgi çekici bulmaya ve kullanılan materyallerin ihtiyaç duyacakları becerileri kazandıracak nitelikte olduğuna dair görüşlerinde kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumun nedeni olarak materyal kullanılarak yürütülmesi gereken içeriğin, süre kısıtlaması ve materyal yetersizliğinden dolayı çok az materyal kullanılarak tamamlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda program süresinin uzatılması ve konulara paralel materyal çeşitliliğinin artırılarak dersin, katılımcıların aktif olacağı biçimde yürütülmesi önerilmektedir.

Süreç boyutunda katılımcılar öğrenme sürecinde bireysel ve grupça etkinliklere yer verilmesi ile ilgili kararsız görüş bildirmişlerdir. Grupça ve bireysel etkinliklere yer verildiği yönündeki maddelere ise oldukça düşük katılım göstermişlerdir. Bu durumun programın, zaman sınırlamasından dolayı daha çok bilgi kazandırmaya yönelik etkinlikler biçiminde düzenlenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Programda katılımcı motivasyonu ve başarısını artırmak için grup çalışmalarına ve bireysel etkinliklere yer verilmesi bunun için de program süresinin artırılması önerilmektedir.

Ürün boyutunda elde edilen verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğu programın İSG bilgilerini artırdığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu sonuç programın, katılımcılarda İSG bilgisini artıran bir yapısı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda eğitim programı katılımcılara bilgi kazandırmak amacıyla düzenlenen bir yapıda olduğu için amacına ulaşmıştır. Hizmet içi eğitimlerin kurum ve çalışanlar üzerindeki önemli etkilerinden biri “iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önleyici bilgiler vermek, iş güvenliğini sağlamak” olarak tanımlanmaktadır (Selimoğlu ve Yılmaz, 2010, s. 4). Bunun da ötesinde katılımcılara sadece bilgi kazandırma düzeyinde eğitim verilmesinin programın yetersizliği olduğu, programın; kavrama, uygulama, analiz ve sentez düzeylerinde de katılımcıların gelişimini sağlayacak yapıda düzenlenmesinin İSG ile ilgili kazanımların artırılması, İSG bilinci kazandırılması açısından önemli ve üzerinde durulması gereken bir durum olduğu düşünülmektedir.

İSG eğitim programının verimli olması isteniyorsa toplumda İSG ilgili paydaşların ortak görüş ve önerilerinin alınması, daha önce yapılmış program değerlendirme çalışmalarının dikkate alınması gerekmektedir. Polat (2013, s. 3) İSG ile ilgili mesleki eğitim konusunda tüm taraflar (işçi-işveren-devlet) bir araya geldikten sonra uygulanacak eğitim programının sistematik bir çalışma sonucunda belirlenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, L. (2012). Sendikaların İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanmasına Katkısı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, No:3.
- Alli, B, O. (2005). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Temel İlkeler, Duyarlılık Arttırma Seminerleri. ISAG OHS Projesi, Ankara.
- Aybek, A., Güvercin, Ö ve Hurşitoğlu, Ç. (2003). Teknik Personelin İş Kazalarının Nedenleri ve Önlenmesine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 6(2), 91-100.
- Ceylan, H. (2012). Türkiye'deki İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *EJOVOC: Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2).

- Çakmak, S. (2011). Görme Engeli Olan Bireyler İçin Hazırlanan Otobüse Binme Becerisi Öğretim Materyalinin Etkililiği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41).
- Çakır, R., Solak, E ve Tan, S. S. (2016). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi İle İngilizce Kelime Öğretiminin Öğrenci Performansına Etkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Demiralp, N. (2007). Coğrafya Eğitiminde Materyaller ve 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 373-384.
- Demirel, Ö. (2006). *Eğitimde Program Geliştirme*. PegemA Yayıncılık, Ankara,9. Baskı.
- Düzgün, B. (2000). Fizik Konularının Kavratılmasında Görsel Öğretim Materyallerinin Önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 148, 1-2.
- Güler, Ç. (2003). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşçi Sağlığı ve Güvenliği. *İş sağlığı ve güvenliği Kongresi*, Yayın no E/2003/317, Adana 2-3 Mayıs.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Genelgesi (2014). İş Sağlığı ve Güvenliği 2014/46 Nolu Genelge. Erişim: 10.05.2016, http://www.bahceasml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/genelge1.pdf.
- İlhan, M., Kurtcebe, Z. Ö., Durukan, E ve Koşar, L (2006). Temizlik İşçilerinin Sosyo-demografik Özellikleri ve Çalışma Koşulları İle İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sıklığı. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(6), 433-439.
- Kablan, Z, Beyda, T ve Burak, E. (2013). Sınıf İçi Öğretimde Materyal Kullanımının Etkililik Düzeyi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1629-1644.
- Kahyaoğlu, M. (2011). İlköğretim Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Dersinde Yeni Teknolojileri Kullanmaya Yönelik Görüşleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Karasar, N. (2002). *Araştırma Raporu Hazırlama*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Korkmaz, A., Avsallı, H. (2012). Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı Ve Güvenliği Yasası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26).
- Kılıkış, İ ve Seçil, D. (2012). İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Verme Yükümlülüğü Üzerine Bir İnceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(1), 23-47.
- Kılıkış, İ. (2013). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yeni Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK). *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(1), 17-41.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (2013). 7 Eylül 2013 Cumartesi tarihli ve 28758 Sayılı Resmi Gazete.
- Mersin Millî Eğitim Müdürlüğü (2016). Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Temel Eğitimi 12 Saat. Erişim: 12.09.2016, <http://www.mersinmeb.gov.tr>.
- Polat, H. (2013). 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na Genel Bakış. *Toprak İşveren Dergisi*, 97, 7-10.
- Ornstein, A. and Francis H. (2004), *Curriculum foundations: Principles and theory*. Allyn and Bacon, Boston.
- Popham, W. J. (1988), *Educational Evaluation*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

- Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.
- Resmî Gazete (2013). *İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. 11 Ekim 2013 Cuma tarihli Resmî Gazete, Sayı : 28792.
- Selimoğlu, E ve Yılmaz, H. B. (2010). Hizmet İçi Eğitimin Kurum ve Çalışanlar Üzerine Etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6(1), 63-75.
- Sipahi, İ. (2006). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Eğitimin Önemi. *İş sağlığı ve güvenliği Dergisi*, 30, 24-27.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2010), İstatistikler. Erişim: 12.04.2017, <http://www.sgk.gov.tr>.
- Stufflebeam, D. L. (1983). The CIPP Model For Program Evaluation. In G. F. Madaus, M. Scriven, & D. L. Stufflebeam (Eds.), *Evaluation Models: Viewpoints On Educational And Human Service Evaluation* (Chapter 7, pp. 117-141), Boston: Kluwer-Nijhoff.
- Sünbül, A. U. (2015). *Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topçuoğlu, H. ve Özdemir, Ş. (2003). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Davranış Değişikliği Yaratma Süreci. *İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi, Yayın no E/2003/317, Adana 2-3*.
- Tozkoparan, G. ve Taşoğlu, J. (2011). İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları İle İlgili İşgörenlerin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt/Vol. XXX, Sayı/No. 1, 181-209.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). İşgücü İstatistikleri. Erişim: 10.04.2016, <http://www.tuik.gov.tr>.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2015). İşgücü İstatistikleri. Erişim: 08.04.2016, <http://www.tuik.gov.tr>.
- Tüzüner, V. L. ve Özaslan, B. Ö. (2011). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2), 138-154.
- Ulutaşdemir, N., Dokur, M., Bayraktar, N., Bostanoğlu, H., Çopur, E. Ö., & Çolakfakioğlu, İ. (2015). Gaziantep’te Özel Bir Fabrikada İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.